

ERDÉLYI
VÁRAK

BALÁZS JÁNOS 3 FAZAKAS TIBOR

FOGARAS VÁRA

CORVINUS KIADÓ
DÉVA

Balázs János

Fazakas Tibor

FOGARAS VÁRA

CORVIN KIADÓ
DÉVA

**A sorozat szerkesztője:
Varga Károly**

**A kötet szerkesztője:
Bálint Zsombor**

**Műszaki szerkesztők:
Gáspár-Barra Réka, Dani Ágnes, Cseh Eszter, Csernay Emese,
Fülöp Erika, Sebestyén Rozália**

**Korrektúra:
Bálint Boglárka**

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
BALÁZS JÁNOS
Fogaras vára/ Balázs János, Fazakas Tibor –
Deva: Corvin Kiadó, 1998
28p.:il; 28 cm.**

ISBN 973-9379-00-1

**I. Fazakas Tibor
1. Făgăraș, oraș**

728.81 (498 Făgăraș) (091)

Kit fizettek fa-garassal?

A Fogarasi-havasok lábánál, az Olt-völgyének termékeny síkján volt a középkori Erdély legnagyobb uradalma. 64 falu tartozott ide, melyek lakói országos adót nem fizettek, hanem a fogarasi várnak adóztak és tartoztak katonai szolgálattal. Az uradalmat három központból: a nyugati részt Alsóporumbákról, a keletit Kománáról és az egész megyényi birtokot Fogaras várából irányították.

Fogarasz nevét is a várhoz köti a hagyomány. Azt tartják, hogy a várépítésen dolgozó napszamosokat a munkanap végén fából készült korongokkal fizették ki, akik aztán a hét folyamán összegyűlt "fa-garasokat" szombatoként cserélhették be a munkavezetőnél valódi pénzre. A magyarázat – fagaras = Fogaras – nagyon tetszetős, a történészek mégis fíntorognak hallatán, szerintük ugyanis amikor a fogarasi vár épült, akkor a fizetett bérmunkát (napszamosmunkát) még nem "találta fel" az emberiség. (A várúr miért is fizetett volna jobbágynak, amikor azok "ügyis" robottal tartoztak neki?!)

E magyarázat a Fogarason valóban létező ferences szerzetesek évkönyvének tulajdonított kéziratból származik. Az irat több – bizonyára szájhagyomány alapján rögzített – állítását a történészek annyira pontatlannak tartják, hogy csak legyintenek rá. Ezek szerint a várost Krisztus születése után 15-ben építtette Augustus római császár az e tájakat benépesítő bolgárok számára. A várat 104-ben Traianus hadai lerombolják. Az utóbb helyreállított várat a hunok rombolják le 370-ben, majd csaknem egy évezreddel később sor kerül a már idézett fagarasos építkezésre. Eme okirat sehol másutt meg nem erősített állításait, pontatlanságait váltig cáfolják ugyan, viszont egyéb, jobb híján, mégiscsak idézik.

Ami viszont biztos az az, hogy a jelenlegi vár helyén létezett egykor egy tölgyfagerendákból összerótt cölöpvár (ennek nyomait a régészek megtalálták a mostani vár északkeleti részén), mely valószínűleg az 1241-es tatárbetöréskor földig égett.

1291-ben Ugrinus magister a gyulafehérvári Diétán (országgyűlésen) III. Endréhez, az utolsó Árpád-házi királyunkhoz fordult, szolgáltatná vissza néki Fogarast és Szombatfalva birtokát, mely az elődeitől maradt rá. A király – abban az időben a legfőbb bíró – meghallgatja a tanúkat és ítélt: a birtok valóban Ugrinusé. Ez Fogarasföld első hiteles, okleveles említése. Hogy ki volt Ugrinus, a földesúr? Úgy vélik annak a Pósnak a fia, aki előbb szörényi bán, majd 1227-1233 között Fehér megyei főispán volt. Maga Ugrin is "közéleti személyiség" lehetett: 1275-1276 között Erdély vajdája volt.

A feudális nagybirtok központja abban az időben mindenütt a vár volt. A fogarasi vár jelenlegi alakját mintegy háromszáz esztendő hosszabb-rövidebb ideig meg-megszakított

építkezései, hozzátoldásai és kibővítései során nyerte el. A legrégebbi, ma is álló része a belső vár délnyugati sarokbástyája, a Vörös-torony. E mellé, tőle 35 méterre építettek egy másik sarokbástyát, a vár északnyugati részén álló Fekete-tornyot. E két tornyot összekötő kőfal képezi a belső vár trapéz alakú alaprajzának kisalapját. A várépítésben kissé szokatlan trapéz alak úgy alakulhatott ki, hogy lehetett a tornyok közelében egy (ma már nem létező, talán fa) épület, melyet a kő várfal építésekor mindenképp be akartak foglalni a várba. Ezen első, ma is álló tornyok és falak építése egy másik erdélyi vajda, az Oper nemzetségből származó Kán László nevéhez fűződik.

1396-ban Nagy Lajos király a fogarasi zászlós uradalmat (és persze központját, a várat) hűbértokként Vladislav havasalföldi vajdának adja a Szeben melletti Omlás birtokával együtt. Ennek fejében a vajda elismeri hűbérurának a királyt és segíteni tartozik őt hadjárataiban. Ettől az időtől a havasalföldi vajdák címei között a “Fogaras hercege” is szerepel, középkori szokás szerint évszázadokig, tehát jóval azután is, hogy uralmuk e vidék fölött – Vlad Ţepeş bukásával – megszűnik.

1464-ben Mátyás király Vingárdi Geréb Jánosnak ajándékozta a várat, az édesapjának, Hunyadi Jánosnak és bátyjának, Lászlónak tett szolgálataiért. De valami vita lehetett a családban (Geréb János Hunyadi János sógora volt), mert 1471-ben visszavette az adományt és a szász székeknek adta. (Fogaras feleúton van Brassó és Szeben között.) De a szászok sem örülhettek sokáig szerzeményüknek, mert a királyi kegy nemsokára Corvin Jánost a nagy király törvénytelen fiát boldogítja e birtokkal. 1504-ben Corvin János meghal, az új birtokos Bornemissza János. Ekkor még nem sejtheti senki, hogy e távoli, határszéli végvár rövidesen döntő módon befolyásolja majd a magyar történelem alakulását. És azután is, kétszáz esztendőn keresztül a vár országos jelentőségű események színhelyévé válik. De ennek most még semmi nyoma.

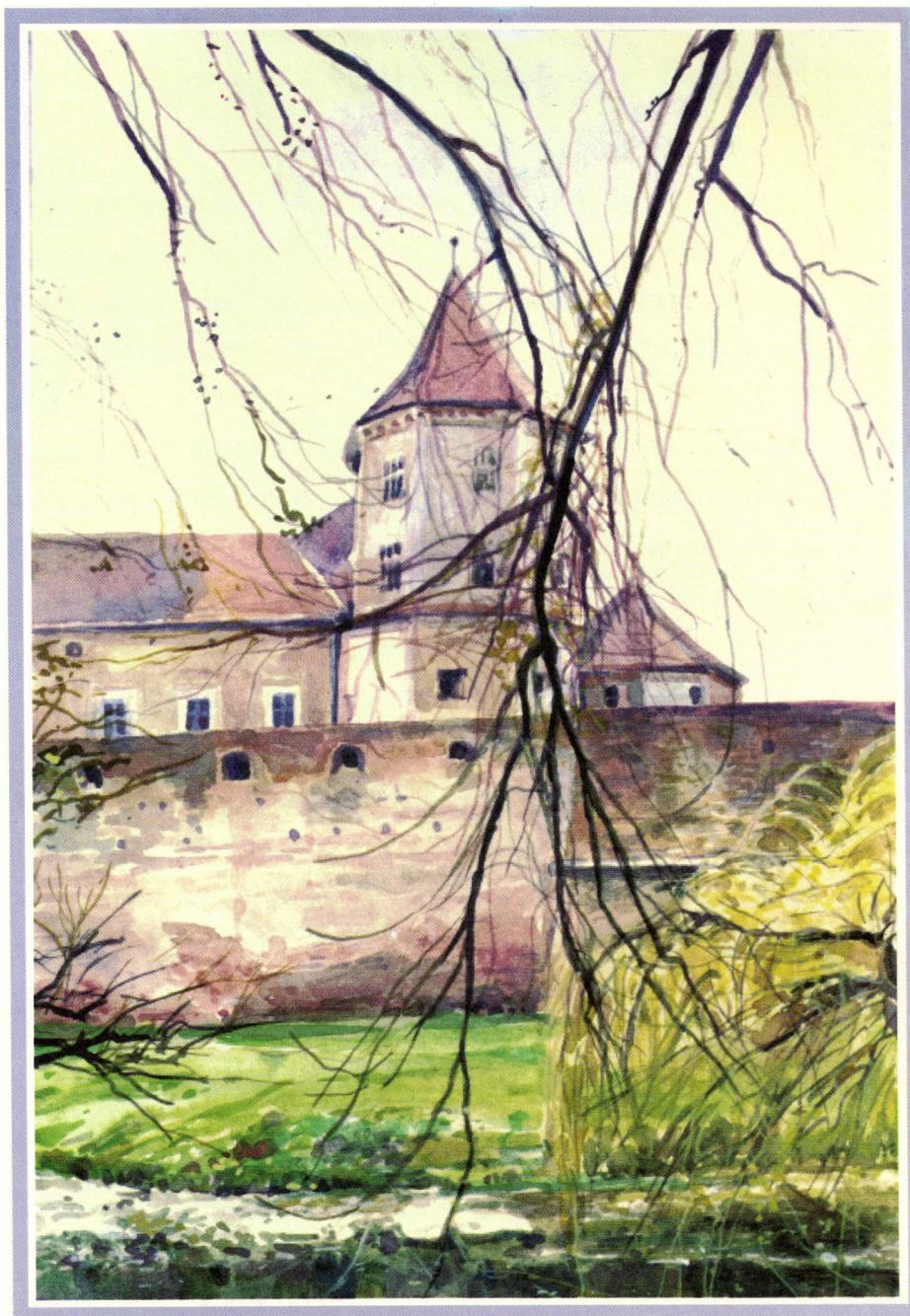
A legrégebbi ma is álló rész, a belső vár délnyugati sarokbástyája, a Vörös-torony (középen). E mellé építettek egy másik sarokbástyát, a Fekete-tornyot (balra). Ezen tornyok építése Kán László erdélyi vajda nevéhez fűződik. Jobbra a Tomori Pál által építtetett Tomori-torony látszik.

A bástyaépítő hadvezér

Avár – két sarokbástyával védett – kőfala négyszögű udvart zár közre. Elhanyagolt, épületei leromlottak. Látszik, a királynak Budán egyéb gondja is van, semmint hogy Fogarassal törődjön. A târgoviștei vajdák – egy évszázadig Fogarasföld tényleges hercegei – sem sokat törődtek e hegyeken túli birtokkal: fenntartották, hogyha a török nagyon megszorogtatná őket, legyen egy távoli, védett menedékük. De, hogy valamit is építettek volna a váron, annak nyoma nem maradt.

Bornemissza János egy jobbára ismeretlen, ám ügyes és erélyes embert küld Fogarasra várnagynak: Tomori Pált, aki a hosszú ideig elhanyagolt birtokon rendet teremt. A várat megerősíti, építkezésekbe kezd. A belső vár délkeleti sarokbástyája az építetőről ma is a Tomori-torony nevet viseli. A negyedik sarokbástya a Tömlöc-torony. A gazdátlan (azaz inkább sokgazdájú) Fogarasföldön a rablók ekkoriban annyira elszaporodtak, hogy a fiatal várnagynak a velük való csetepaték során lehetősége nyílt hadvezéri képességei megcsillogtatására. Sikeresen, rövid idő alatt elfojt egy székely lázadást is. Ekkor figyelnek fel rá országosan. A fogarasi várnagyság az ő számára az első lépcső. A csúcs: rábízzák a magyar hadak fővezérségét.

Az év: 1526. Helyszín: Mohács.

A vár legrégebbi részét képező Vörös-torony, előtérben az újabb keletű várfallal, a háttérben a Tomori-torony.

"Amíg Nap van az égen"

A mohácsi csatavesztést követően három részre szakadt az ország: az egyiket a török harácsolta, a másikon Habsburg Ferdinánd uralkodott, a harmadik országrészen Szapolyai János igyekezett megszilárdítani hatalmát. Bornemissza János halálával Fogaras vára és uradalma visszaszállt az adományozóra, a királyra. Igen ám, de ekkor már két királya volt az országnak.

Egy fogarasföldi (kománai) nemes, Majláth István Ferdinánd táborában vitézkedvén ugyancsak kitüntette magát, jutalmul az uralkodó a szülőföldjét neki ajándékozta. Könnyű szívvel tehetett, ezen az országrészen ugyanis akkor Szapolyai uralkodott, s az "ellenkirály" adománylevele írott malaszt maradt. Maga Ferdinánd sem vehette túl komolyan a saját írományát, ugyanis egy hónap múlva (1527. december 13-án) már Szalaházi Tamás egri püspöknek adja nagylelkűen ugyanazt a birtokot. Csakhogy Majláthot nem olyan könnyű lerázni. Amikor 1528. áprilisában Perényi Péter erdélyi vajda átveszi a várat, ura, a lépéselőnybe került Ferdinánd számára, már hiába "lobbizik" a császárnál mind a "három erdélyi nemzet", a magyar, a székely és a szász, hogy ne adná a birtokot Majláthnak, hiába ír az egri püspök, hiába próbál közbelépni Gerendi Miklós gyulafehérvári püspök és kincstartó is, Ferdinánd mégis Majláthnak juttatja Fogarast. Majláth persze ismételtlen megígéri, hogy ura és királya első szavára visszaszolgáltatja az uradalmat, de ezt megint nem kell túl komolyan venni.

Szapolyai János, a másik király természetesen szintén gyakorolja kegyúri hatalmát, és az immár Ferdinánd uralma alá került várat saját hívének, Nádasdy Tamás nádornak adja. A helyzet bonyolult, de korántsem kiüttalan. Majláth István praktikus ember: feleségül veszi Nádasdy Annát, a nádor húgát. Nádasdy nádornak nincs kifogása a frigy ellen. Jól ismeri a kérőt, még hétszilvafás korából. Együtt is vitézkedtek, a kor szokása szerint hol János király, hol Ferdinánd pártján. Például együtt játszották át Ferdinánd kezére János király kincseit Pozsony várával együtt, amiért is aztán Majláthot Ferdinánd Fogaras uradalmával jutalmazta. Majláth így akadálytalanul hazaviszi az asszonyt Fogarasra és nyugodtan alszanak: mert akárki is most már a király Magyarországon, Fogaras az övék. Hozzá is látnak kiépíttetni, megerősíteni. Ekkoriban a trapéz alakú vár négy sarkát egy-egy erős bástyatorony védi. Majláth a várat kívülről erős fallal véteti körül. A kor esataterét immár az ágyúk uralják, és Majláth István a zavaros időkben politizáló főúrként is óvatos duhaj, és jobban szeretné, ha baj esetén a fáltörő mozsárágyúk nem a palotája falát rontanák, hanem egy külső várfalat. Mert a belső várat ezenközben palotává építteti át: a két déli bástyatorony, a Vörös-torony és a Tomori-torony

közti részen szépen boltozott pincehelyiségek fölé lakószobákat építtet, amelyek egy (száz esztendő múltán, 1632-ben készített) várleltárban is a "Majláth házai" néven szerepelnek. Az ő műve a külső vár ma is álló kapubástyája. A kapubástya mellett, a tetején is három méter vastag, tömör kőfalon ma is látható a Majláth és Nádasdy címer nyoma, ha a faragásokat időközben le is pusztították az idők viszontagságai.

Majláth István (1534-től erdélyi vajda, aki 1541. január 1-én első ízben a Diétát is Fogarasra hívja össze) bizony jól tette, hogy megerősítette a várat. Az engedetlen, ellene pártot ütő főúr ellen küldte János király Török Bálintot és Petrovics Pétert haddal, s maga is a Fogarast ostromlók táborába igyekezett, amikor útközben, Szászsebesen 1540 júliusában szívszélhűdésben elhunyt. Majláth a király halála keltette zűrzavart kihasználva (hisz az ifjú trónörökös, János Zsigmond ekkor még alig pár hetes csecsemő volt) még magasabbra tört, Erdély korlátlan ura, fejedelme kívánt lenni. E főúri történetet nem nézte jó szemmel II. Szolimán, az elhunyt Szapolyai János szövetségese, az árván maradt trónörökös és a fiatal özvegy Izabella királyné gyámolítója. (Ez a Szolimán a fent említett politikai jószívűségéből kifolyólag úgy megszállta Buda várát kardcsapás nélkül 1541-ben – úgymond azért, hogy az ifjú trónörökös felserdüléséig ne veszélyeztesse az uralmát semmi –, hogy 150 esztendő kellett, amíg kiverték onnan a törököt). Nos, Nagy Szolimán Petru Rareş moldvai uralkodót és Musztafa nikápolyi pasát küldte Fogaras ostromára. A vár erős volt, a megszorított vajda keményen védekezett, az ostrom nem járt sikerrel. Ekkor cselhez folyamodtak: kihívták a vajdát tárgyalni, előkelő túszoikat küldvén a várba cserébe és keményen megesküdve, hogy "amíg Nap lesz az égen" bántódása nem esik. Nem is esett: a szíves vendéglátók egymást túllicitálva mindent megtettek, hogy Majláth kellemesen töltsen az időt táborukban. Napnyugtáig. Amikor a Nap "eltűnt az égről", s már nem kötötte őket esküjük, elfogták a vajdát, láncra verték és meg sem álltak vele az isztambuli Héttoronyig. Ott is halt meg Majláth István 1550 decemberének végén.

1542-ben a szultán egy csasuzt küldött Erdélybe az üzenettel: amennyiben a Majláthért beadott túszoikat nem eresztik szabadon, ismét küldi a moldvai uralkodót s a nikápolyi pasát Fogaras ellen...

A Majláth Istvánnak köszönhető északkeleti falrész, középen a kapubástyával. A tetején is 3 méter vastag tömör kőfalon ma is látható a Majláth és Nádasdy címer nyoma.

A békétlen Bekes

"Hígeszű, tudatlan, a nehéz nyavalya és iszákosság miatt testileg nyomorú, lelkileg buta" – írta Forgách Ferenc címzetes váradi püspök Erdély akkori uráról, Szapolyai János király immár felserdült fiáról, János Zsigmondról. Ő vette meg Majláth Gábortól, Majláth István vajda fiától Fogaras várát és uradalmát 30 000 forintért, 1566-ban. Nem csoda hát, hogy Fogaras rövidesen János Zsigmond egyik bizalmasának, a köznemesi sorból királyi kegyencé emelkedett Bekes Gáspárnak a tulajdonába került.

Fráter György, erdélyi kancellár meggyilkolása (Alvinc, 1551.dec.17.) után különösen eldurvult a Kelet-Magyarország és Erdély birtoklásáért folytatott osztrák-török nagyhatalmi vetélkedés. Az erdélyiek nagyon szívesen lemondtak volna a János Zsigmondnak kijáró török "védnökségről", viszont tapasztalatból tudták, hogyha az osztrákokhoz pártolnak, csatlakozásukat a császár szívesen veszi ugyan, de megvédeni már nem képes őket a török feltámadó bosszújától. Erdély politikai életét ezután (mintegy másfél évszázadig) a két rossz közti óvatos egyensúlyozás, illetve a belpolitikai porondon a "német párt" illetve a "török párt" állandó küzdelme, tényerése illetve háttérbe szorulása határozta meg.

Bekes Gáspár nemcsak János Zsigmond bizalmasa volt, hanem sikerült Miksa császár kegyeit is elnyernie. Erdélyi követként egyezményt is kialkudott a két uralkodó között, melynek lényege az volt, hogy János Zsigmond halála után trónja és országa Miksára száll. Ez esetben ő (mármint Bekes) lenne az erdélyi vajda. Vagy helytartó.

Mire Bekes az aláírt és ratifikált "alapszerződéssel" hazaért, János Zsigmond meghalt (31 éves volt). Az erdélyi urak viszont nem kívánták uruknak sem Miksát, sem Bekest. Amíg a palotában a huzavona tartott, János Zsigmond halálát a nép előtt eltitkolták: megtévesztésül olykor a holttestet a gyulafehérvári palota ablakába is kitétték. Végül sor került a pompázatos temetésre, majd az ország rendjei somlyai Báthory Istvánt választották fejedelemmé. Bekes a fogarasi várba húzódott és innen szervezte az összeesküvést Báthory megdöntésére. Báthory István azonban lecsapott: mindenki számára váratlanul hadakat küldött Fogaras ostromára. Bekes Gáspár életveszélybe került: nem számított ostromra, se hada, se fegyvere nem volt elegendő. Összecsomagolva tehát drágaköveit és gyöngyeit, melyekből "nagyon sok volt neki" – írja a tudós történétíró Bethlen Farkas (nem hallgatva el azt sem, hogy e drágaságokat a híresztelések szerint a fogarasi várúr János Zsigmond kincstartójaként harácsolta össze magának) –, s más, nagyobb értékű dolgait, készült eltávozni a várból, azt mondogatva, hogy ha ezekkel együtt életét biztonságba helyezteti, külföldön két várat is szerezhet, jobbakat Fogarasnál.

Trombitákkal, dobokkal, mozsarakkal szörnyű riadót veretve, mintha az ellenségre akarna kitörni, míg minden készültség és minden szem a várnak afelé a része felé fordult, ahonnan a kitörést várták, vastag posztóból készült lábbelikbe csavarva be a lovak patáit – nehogy csattogásukkal a menekülőt elárulják –, s visszafelé tétetve rájuk a patkót, kis fiát Isten gondviselésére bízva, a vár másik oldalán kirohant s fáradságos meneküléssel sértetlenül ért el Miksa országrészébe. Kijutása után az őrség, miután 19 napig férfiasan feltartóztatta a heves ostromot, életének és javainak sértetlenségét kikötve, feladta a várat.

A történethez tartozik, hogy Bekes bosszút forralt és császári segítséggel haddal támadt Báthoryra, de a fejedelem 1575. július 8-án a Maros mellett, Kerelószentpálnál győzelmet aratott a túlerőben levő lázadókon. A fényes győzelem híre nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a lengyelek utóbb Báthory Istvánt királyukká hívták s választották.

A csataterőről Bekes elmenekül, amit jól tesz, mert elfogott hívei közül a fejedelem első haragjában többeket ott, a helyszínen kivégeztet, másokat (kilenc főurat) a kolozsvári országgyűlésen ítéltet fő- és jószágvesztésre. A székelyek közt – akik régi szabadságjogaik visszaszerzésének reményében álltak Bekes pártjára – Báthory István még ennél is keményebben szétüt: 34-et akasztat fel Szamosfalván s több tucatnyinak orrát-fülét levágatja. A fejedelem azt mondta – idézzük tovább a krónikát –, hogy “azért kellett ennek történni, hogy okulásul szolgáljanak az utókornak: akik szabadságukat akarják elnyerni, nem a fejedelem hatalmának kisebbitésével kell elérniök, hanem a hazának tett szolgálatokkal kiérdemelniök.”

Ami pedig Bekes Gáspárt illeti, vele szemben Báthorynak alkalma volt gyakorolni a keresztényi megbocsátás erényét: amikor Bekes két év múlva Krakkóban az akkor már lengyel király Báthory szeme elé került ez megtette földijét, a korábbi trónkövetelőt, a lengyel lovasság főparancsnokának. Mely tisztségben Bekes sokáig híven és sikeresen szolgálta a királyt.

A jobb oldalt látható külső várfal Bekes Gáspár idejében épült. Balra a Tömlöc-torony, középen a Tarka-torony, amely a vár régi kápolnája. A Tarka-torony félköríves ablakai mögött volt Lorántffy Zsuzsanna fejedelemasszony szobája. Ezzel szemközt áll a várfalon az a gyalog-kapu, amelyen át Bekes megszökött.

A Báthoryak vára

Báthory István fejedelemnek és lengyel királynak két fiútestvére volt: Kristóf és András. András Majláth Margitot vette feleségül, a Héttoronyban elpusztult Majláth István erdélyi vajda és fogarasi várúr lányát. Hogy Báthory István 1571-ben fejedelemmé lett, sógornője, Majláth Margit hozzá fordult a panasszal: a testvére, Majláth Gábor az ő háta mögött adta el Fogarast János Zsigmondnak (aki továbbadta azt Bekes Gáspárnak). Bekes Fogarasból való elmenekülése, illetve a kerelószentpáli csatavesztése nyomán a fejedelem nem habozott a család részére megszerezni a birtokot (1573).

Báthory István mindenekelőtt folytatja az előd, Bekes Gáspár várépítő, erősítő munkálatait. (Bekes idején kezdték ásni a várat körülvevő jókora vizesárkot). A külső várfalat védő délkeleti sarokbástya nem véletlenül viseli a Báthory-bástya nevet.

Báthory később, lengyel királyként is gondot fordított a fogarasi építkezések folytatására. 1583-ban például négy kőművesmestert, 1586-ban pedig további egyet küldött Fogarasra. Ők készítették a tornyok belső boltíveit, valamint a déli szárny udvar felőli részének reneszánsz loggiáját. A Tomori-torony emeleti részén, a bejárati ajtó fölött levő Báthory-címer viszont (a BB monogram tanúsága szerint) már a következő tulajdonos, Báthory Boldizsár palotaépítő buzgalmáról tanúskodik. Báthory István halála után (1586) az uralkodó végrendeletének értelmében, Fogaras vára – fivérének, Andrásnak és Majláth Margitnak a fiára – Boldizsárra száll.

Boldizsár folytatja nagybátyja építkezéseit; a feljegyzések szerint például 1591-ben kilenc kolozsvári kőművesmester szorgoskodik egyszerre a várban. Ami valóban nagyarányú palotaépítkezésre vall, hisz az egyszerű várfal felrakásához a kevésbé tapasztalt helyi kőművesmesterek is jól beválhattak. Báthory Boldizsár viszont nem sokáig lakhatta fogarasi palotáját: 1594-ben unokatestvére, Báthory Zsigmond fejedelem megölette.

Somogyi Ambrus krónikás Báthory Zsigmond fejedelem szeszélyes állhatatlanságát, kegyetlenkedésre való hajlamát egy korabeli híreszteléssel magyarázza: “Ugyanis az összes dajkái – ha igaz a hír – azt mondják, hogy Zsigmond 1572-ben született, április hónapban, Mars napján, kedden, s hogy amikor anyjának hasából kijött, két keze össze volt fonva és vérrel volt tele.” Zsigmond még kiskorú volt, amikor atyja, Báthory Kristóf fejedelem elhunytával a fejedelmi székre ültették. A pár évvel idősebb Boldizsárt tanácsosként állították melléje. A két unokatestvér között becsvágyó vetélkedés mérgezte a viszonyt, olyannyira, hogy az ország sorsát féltő főurak Boldizsár eltávolítását, esetleg megöletését tanácsolták Zsigmondnak. Zsigmondtól e “tanács” visszajutott Boldizsár fülébe, aki nem habozott és a

tanácsurak közül kettőt orozva megöletett. De ettől még nem lett jobb a két fiatal férfi közötti viszony. S mikor Zsigmond – jezsuita gyóntatója tanácsára – úgy döntött, hogy végképp szakít Erdély “török orientációjával” és a Habsburgok pártjára áll, a pálfordulás sikere érdekében úgy érezte, “semlegesítenie” kell a “török párt” vezetőit, köztük Boldizsárt is.

Boldizsár felesége tudta, hogy férje a legnagyobb veszélyben van, ezért kétségbeesetten sietett a fejedelemhez kegyelmet kérni számára. Zsigmond viszont a testőreihez fordult: “A ruházat, mely ezen az asszonyon van, nem illik hozzá. Vegyetek le róla kinek mi tetszik”. A kifosztott asszonyt aztán kidobatta palotájából. Különös tettének indoka az volt, hogy az asszony pár nappal előbb egy népes társaságban állítólag azt mondta, hogy nemsokára fejedelmi öltözettel cseréli fel ruháit. De erre már nem került sor: férjét, Báthory Boldizsárt szamosújvári börtönében a fejedelem parancsára megfojtották.

Fogaras Zsigmondé lett, aki nejének, az osztrák császári családból származó Mária Krisztiernának adta jegyajándékul. A “Habsburg orientáció” egyik feltétele ugyanis az volt, hogy Zsigmond osztrák hercegnőt kap feleségül. Feudális érdekházasság volt ez a javából: a jövő házasársak a leánykérő követjárás előtt hírből sem ismerték egymást. Nem is volt ez fontos. A fontos a Habsburgok és Erdély között létrejött politikai szerződés volt, melynek egyik teljesítendő pontja e szövetséget megpecsételő frigy. Rudolf császár szétnézett népes családjában és rábökött Károly főherceg 15 gyermekéből a harmadikra, az eladósorba cseperedett Mária Krisztiernára. “Ez jó lesz” – bölintott az erdélyi követség vezetője, Bocskai István (egyébként Zsigmond fejedelem nagybátyja). A menyasszony hiába betegeskedett, szülei felkészítették az útra és vitték. (Báthory Zsigmond egyébként rendkívül bőkezű volt ismeretlen arája iránt: a követek ékszereket, értékes ajándékokat vittek magukkal s az ígéretet: Báthoryné fejedelemasszonyé lesz a legnagyobb erdélyi uradalom, Fogaras is.)

Báthory Zsigmond, a reneszánsz szellemben nevelkedett fiatalember nem állhatta meg, hogy álruhában a menyasszonyát hozó díszkíséret elé ne menjen, és Szatmár mellett meg is leste a jövő mátkáját. Elégedett lehetett a látvánnyal, mert lóhalálában nyargalt haza Gyulafehérvárra, a fogadást megszervezni.

A fogadás díszesre is sikerült, az 1595. augusztus 6-án tartott menyegző pedig még pompázatosabbra, nem is ebben volt a hiba, mint inkább a reneszánsz műveltségű fejedelemnek a reneszánsz kicsapongásokat sem megvető életmódjában, minek következtében az esküvő előtt három nappal meglepve konstatálta magán, hogy alighanem örök életére alkalmatlan lesz a gyermeknemzésre, a normális házasesetre. Így aztán az oltárnál megkötött házasság Zsigmond “defectusa” miatt soha nem “consumáltatott”.

A fejedelem szégyenében a törökön töltötte ki tehetetlen haragját: fényes győzelmet is aratott Gyurgyevónál (Giurgiu) rajtuk, Vitéz Mihály havaselvi vajdával közösen (1595

októbere). Egyébiránt művelt férfi és tehetséges hadvezér volt – nem is ezt rótták fel neki kortársai, mint inkább állhatatlanságát.

Mária Krisztierna pedig felváltva Kőváron, illetve Fogaras várában nagy unalomban múlatta az időt. (Egyik – Fogarasból “haza”, Grazba írt – levelében – egyéb híján – személyzete egyik tagjának szerelmi bánatát meséli el édesanyjának, Mária bajor főhercegnőnek.)

Amiután Zsigmond fejedelem 1599-ben lemondott unokatestvére, Báthory András bíboros (Boldizsár öccse) javára, Mária Krisztierna számára felvillant a lehetőség, hogy továbbra is Erdély első hölgye maradjon, immár az új fejedelem oldalán, hisz (a kortárs Szamosközy István szerint) “Az cardinál iszonyúképpen szerette Mária Krisztiernát, elvötte volna... Immár ki akart öltözni az papi ruhából” miatta, ám a többszörösen megalázott nő nem kért a megtiszteltetésből. Eladta Fogarast s többi birtokait az új fejedelemnek (évi 15 000 forint haszonbérért) s hazautazott Grazba, majd a pápai engedéllyel kimondott válás után (bár több kérője is akadt) kolostorba vonult. Fogarasért a haszonbér első részletét kapta csupán kézhez, hiába kérvényezett mindenüvé utóbb, mert Andrást, a bíboros-fejedelmet még azon évben a csíkiak megölték, és sem Erdély új ura, Vitéz Mihály (aki ugyancsak legdrágább kincsét, a családját helyezte biztonságba Fogaras várában), sem az őt felváltó Basta tábornok nem sokat törődött azzal, hogy Báthory Zsigmond hajdani nejeinek a haszonbért fizetgesse.

A várudvart délről lezáró árkádok mögött Báthory Boldizsár palotái vannak.

Az összeesküvő

Giorgio Basta császári tábornok idején Fogaras vára volt az az uborkafa, melynek tetejébe (várnagyként) jutalmul ültették az orgyilkost, aki Vitéz Mihályt a Torda melletti táborban leszúrta. Erről ennyit.

Báthory Zsigmond következetlen, kapkodó cselekedetei politikai viharok játékszerévé tették Erdélyt, idegen hadak dúlását, szenvedést és nyomort hozva az országra. A Zsigmond fejedelem lemondását követő nyolc évben 12 ura volt az országnak. Fogaras vidéke viszonylagos nyugalomban vészelte át e zűrzavaros éveket – mármint olyan értelemben, hogy itt csupán a várba telepített császáriak garázdálkodtak. Aztán a távoli csatatereken és még távolabbi fővárosokban zajló események (melyek nyomán 1604-ben a Habsburgokkal szembeszegülő Bocskai István, Báthory Zsigmond nagybátyja lett Erdély fejedelme) Fogarason is éreztették hatásukat. A vár helyőrsége fellázadt, az osztrák parancsnokot és tisztjeit megölték, majd küldöttséget menesztettek Gyulafi Lászlóhoz, Bocskai hadvezéréhez: amennyiben az új fejedelem elmaradt zsoldjukat kifizeti és 300 forint jutalmat ad, ők a várat átadják (úgyszint csináljanak vele). Gyulafi László pedig Bocskai nevében 1605. július 19-én Fogarast kardcsapás nélkül bevette.

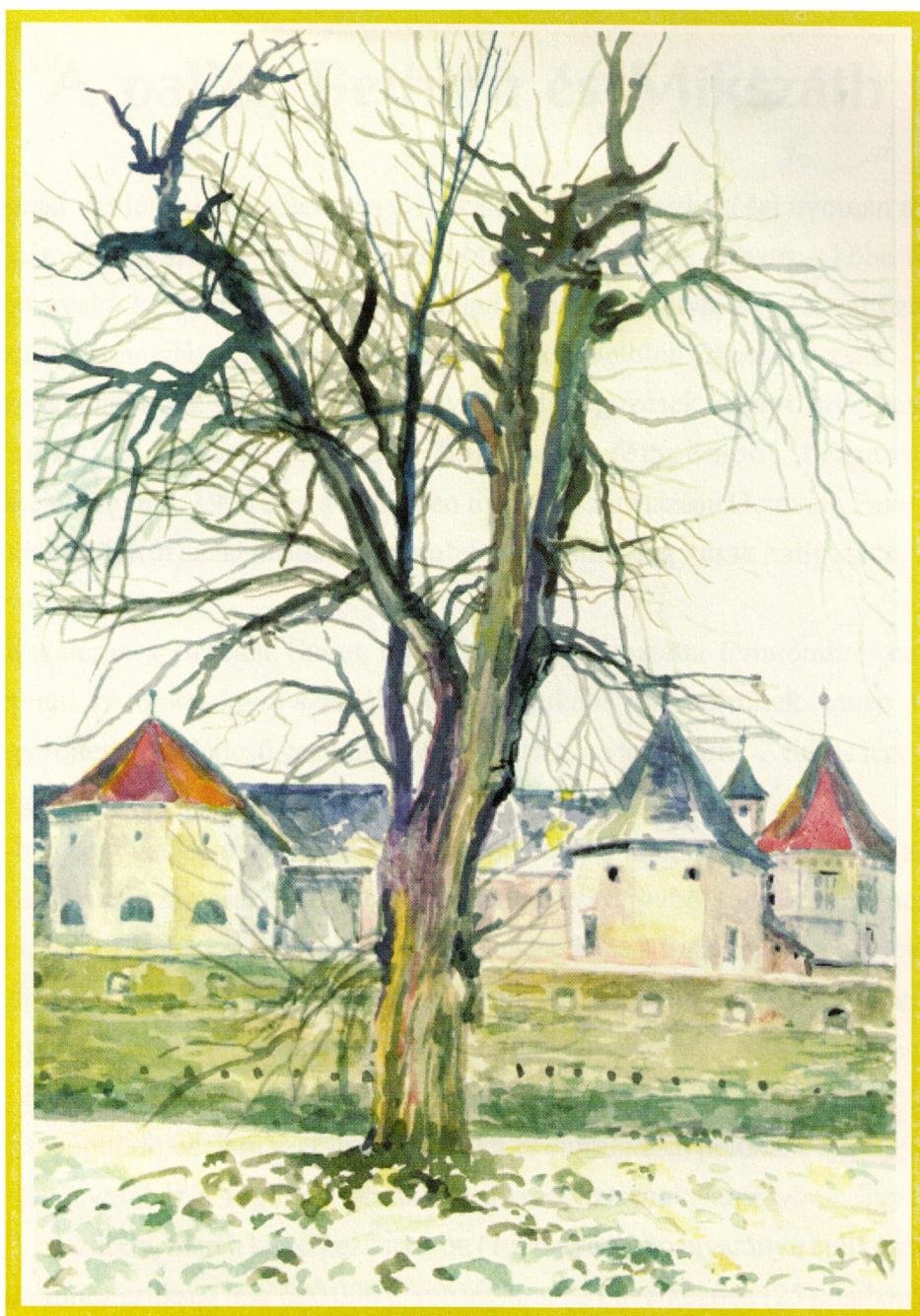
Báthory Gábor, a nagymúltú és dúsgazdag Báthory-család utolsó férfi leszármazottja bejelenti igényét Fogaras várára és uradalmára, mely apja (aki Báthory Boldizsárnak és András bíborosnak is testvére) nyomán őt jogos örökösnek megilleti. Az erdélyi Diéta 1607-ben elutasítja a főúr igényét: Fogaras a kincstáré.

Ugyanaz a Diéta egy évvel később már másképpen dönt: Fogarast Báthory Gábornak "visszaszolgáltatja". (Báthory Gábor ugyanis Erdély fejedelme lett két hónappal azelőtt). Az utolsó Báthory-fejedelem személyisége fokozott mértékben egyesítette magában ősei erényeit és hibáit: jó képességű, merészen politizáló, ugyanakkor zsarnokságra hajlamos és állhatatlan. Kicsapongó életmódjáról annyit, hogy uralkodásának röpke öt esztendeje alatt több összeesküvést is szőttek ellene, s történész legyen a talpán aki kibogozza, hogy az ellene szervezkedő főurak közül ki volt, aki országféltésből, politikai okokból kockáztatta életét, s ki volt, aki a feleségét féltette, vagy személyes sérelmét akarta megtorolni a csélcsep fejedelmen. A leleplezett összeesküvők feje ugyanis porba hullt.

1613-ban Báthory Gábor két korábbi odaadó híve is – egymástól függetlenül – sikeresen tör ellene. Az egyik Bethlen Gábor, aki török segítséggel megbuktatja a fejedelmet. A másik Géczy András, akinek felbújtására a trónjától megfosztott Báthory Gábort pár nap múlva Nagyváradon orgyilkosok megölik.

Az orgyilkosok tettükkel eldicsekedni, s Erdély urától jutalmat nyerni jelentkeztek, ám Medgyesen – ahol akkor a Diéta ülésezett – a tömeg meglincselte őket. Az értelmi szerző sorsáról pedig idézzük a kortárs Szalárdi Jánost: “Maga pedig Géczy megfogattatván, Balingh János akkori fogarasi kapitány keze és vendégsége alá adatott volt, aki a Báthory fejedelemnek kedves híve lévén, véle jól tett uráért bosszúját megállani nem kevésbé kívánná. Amíg tartatván fogva Fogaras várában, mindaz idő alatt siralmas kenyérrel vendégeltették, minden naponkint: mert a kapitány rendeléséből egy kegyetlen, ura parancsolatját híven követő szolga mindenkor hol fustéllyal, bottal üti, hol csak ököllel is keményen megöklözi, veri, kínozza vala; praebendájára (eltartására) pedig, hogy szintén éhen meg ne hala, napjában valami fekete cipócska s víz adatik vala. Végre sok nyomorgatása után egy rusnya tyúkkosárba dugatván a város piacán levő akasztófa alá viteté és ott vétetvén feje, azon kosárban gyalázatosan az akasztófa alatt temettetett vala.”

Bethlen Gábor, Erdély fejedelme amnesztiát hirdetett a Báthory-hívek számára. Balingh János várkapitány, a kegyelemben bízva nyitatta meg Fogaras várát az új úr hadai előtt. Nem is esett bántódása. Az új főkapitány Kemény Boldizsár, a később tragikus véget ért Kemény János fejedelmünk édesapja. De még Bethlen Gábor fejedelem uralmának kezdetén vagyunk: Erdély (és Fogaras is!) hosszabb lélegzetvételhez jut. Fejlődik, épül.

A vár látképe északi irányból.

A pallér, Bethlen és Mikszáth

A fogarasi vár lényegében Bethlen Gábor nagyarányú építkezései nyomán nyeri el mai alakját. A déli szárny egyik emeleti ablaka fölött ma is látható – kőbe faragva – a nyíllal átlótt nyakú két hattyút ábrázoló Bethlen címer, tanúsítva, hogy a vár ezen részén a Báthory Boldizsár halálával félbemaradt építkezéseket Bethlen Gábor folytatta.

De a munkálatoknak sok más nyoma is van. A feljegyzések szerint 1617-ben a fogarasi Oprea Paler Kolozsvárra érkezik, hogy egy fémgömböt bearanyoztasson. (Pallér=építésfelügyelő; 1990-ben a különben fogarasi származású Octavian Paler disszidens román költőt és közírót azzal próbálták ellenfelei lejáratni, hogy csak hallgasson, mert ősei – lám, magyarok voltak.)

De visszatérve a Bethlen Gábor fejedelem bearanyoztatta fémgömbre: ezt a Vörös-toronyra épített kis óratoronyra szánták. A tornyocskába órát szereltek. Innen – a leírások szerint – egy rejtett csigalépcső vezetett a torony aljáig, a várudvarra. E titkos lépcsőt ma sem találták meg.

1618-ban negyven darab faragott kőkeresztet rendel a fejedelem Kolozsvárt a Fogarason épülő palota ablakai számára. És a kolozsvári számadáskönyvből tudjuk, hogy nem ez volt a kolozsvári kőfaragóknak szóló első fejedelmi megrendelés a fogarasi építkezések számára.

A “palotákat” Majláth, majd Bekes Gáspár idején négyszög alakban fallal vették körül. E várfal egyik sarkát (a délkeletit) a Báthoryak szögletbástyával erősítették meg. Bethlen Gábor megépíttette a hiányzó másik három szögletbástyát.

Az országépítő fejedelem szervezőképességét és előrelátását példázza egy apróság: 1623. január 15-én levelet ír a fogarasi uradalom gazdatisztjének, amelyben figyelmezteti a “provisort”: készüljön, mert a következő nyáron (1624 nyarán) nagyarányú építkezések lesznek Fogarason, amihez szükség lesz 600 000 darab téglára. És következnek (25 pontban) a részletes utasítások a gazdatiszt számára: tekintve, hogy a fogarasi uradalomnak 1500 jobbágya van, be kell fogni őket téglavetni. Éspedig: hetente 500-at, háromhetenként váltsák egymást. (Mert hát szép dolog a várépítés, szükséges is, de a várépítő-téglavető robot mellett nem szabad felhagyni a mezőgazdasági munkálatokkal sem!) A jobbágyok kapával, ásóval, szekérral vagy pusztá kézzel jelentkezzenek munkára: szükséglet szerint. A gazdatiszt gondoskodjék, hogy az elkészült téglák szárítására megfelelő csűröket is építtessen. Hat munkás kizárólag a téglák kialakítására állíttassék stb., stb.

A fejedelem részletekbe menő útmutatásait akkor tudjuk igazán értékelni, ha meggondoljuk, hogy csaknem háromszáz esztendővel később, már századunk elején ismét sor került egy nagyobb arányú építkezésre Fogarason. Az író Mikszáth Kálmán, aki akkor már több mint két évtizede képviselte Fogaras vármegyét a budapesti törvényhozásban, a helyiek régi óhajának eleget téve elintézte a “magas kormánynál”, hogy Fogarason új gimnáziumépületet emeljenek. Kiutalták a pénzt is – és ekkor jött a bökkenő: a város három téglagyára együttvéve sem volt felkészülve egy ekkora megrendelésre. Pedig “mindössze” kétszázezer téglára lett volna szükség. (A gimnáziumépület persze a kezdeti “bökkenő” dacára megépült és ma is – a vár után – a város legnagyobb épülete. Fiatal tanárként – 1908-1911 között – Babits Mihály is tanított itt.)

A vár három bástyája 1625-ig felépül. A következő évben Bethlen Gábor a várat második feleségének, Brandenburgi Katalinnak adományozza. Az adományt a halálát közeledni érző fejedelem végrendelete is megerősíti.

“30 septembris. Mene el Bethlen Gáborné Kolozsvárról Fogarasba lakóul, minthogy az ura, Bethlen Gábor testamentumban neki hagyta volt minden tartományával ilyen conditióval, hogy ha az nemes ország vissza akarja váltani Bethlen Gábornétól, tehát az nemes ország Bethlen Gábornénak, Brandenburgi Katharinának 300 ezer forintot tegyen le, azután az országnak kezébe bocsátja Bethlen Gáborné.” – írta 1630-ban a krónikás Segesvári Bálint. Hanem az történt, hogy nem a “nemes ország”, hanem az új fejedelem, I. Rákóczi György váltotta vissza Fogarast és nem 300 ezer, hanem – kemény alku nyomán – csak 73 ezer forintért.

Az erdélyi politikai intrikákba belefáradt Brandenburgi Katalin pedig elhagyta az országot.

A vár Bethlen Gábor nagyarányú építkezései idején nyeri el mai alakját, amikor a külső falon megépítették a hiányzó három szögletbástyát. A képen az északkeleti külső sarokbástya, kazamatákkal.

Hitek, viták, veszedelmek

“... csak alacsony épülettel, hogy az várnak kárával ne lehetne, az város közepin szép egyházat építettett, s a várnak napkelet és dél között levő egyik bástyáját is, hogy a kapu felől való oldala nem igaz lineával szolgálja az kasamatáruval való lövésre az árok vizét elvitetvén fundamentumból feltoldatta s megigazította vala” – írja Szalárdi János krónikás I. Rákóczi György fejedelem fogarasi ténykedéséről. Az idézett rész első fele a fogarasi református templom építéséről tudósít, a másik a Báthory-bástya átépítéséről, “megigazításáról”. Arról van szó ugyanis, hogy a Bethlen Gábor által építettett másik három sarokbástya falait olyan szögben képezték ki, hogy két szomszédos bástya egymást védhesse, a köztük levő terepet keresztűz alatt tarthassák, kasamatáikból a másik bástya falára kapaszkodó ellenséget kartáccsal leseperhessék. Igen ám, de a vár délkeleti, Báthory bástyája korábban épült mint a többi, falai “kilógtak” a sorból, azokat bizony “meg kellett igazítani”, azaz a várárok vizét lecsapolni és a falakat az alapozásig lerontani, illetve ahol kell újrarakatni, kiegészíteni.

A vár közkézen forgó, mai alaprajzán nem ennyire nyilvánvaló ez a (krónikás által is említett) követelmény. A fogarasi várat 1960-ban mérték fel utoljára a fővárosi műépítészeti hallgatók. És kissé elrajzolták, “nem igaz lineával” húzták meg a bástya vonalát. Nem az a lényeg, hogy Bethlen Gábor vagy Rákóczi György várépítő mérnökei bizonyára nem vakációzó diákok voltak és gondosabb munkát végeztek, hanem hogy – jobb híján – ma is ezt az elrajzolt rajzot kénytelen nézegetni a művészettörténész, a muzeográfus, a turista vagy a kutató. Más nincs.

Erdély a vallási türelem földje volt, ahol mindig is jól megfértek a katolikus, a görögkeleti (ortodox), az evangélikus, a református, az unitárius vallás. Hanem amikor az unitáriusoknál további vallásszakadás következett be, I. Rákóczi György fejedelem megelégette (vagy inkább veszélyesnek ítélte) a helyzetet, s a radikálisabb “szombatosokat” perbe fogta, elítélte és lecsukatta. De hát nagyon sokan voltak, ezért (ismét Szalárdi János krónikásé a szó): “a várakba együvé is, máshová is százon –, másfélszázonkint jó gondviselés alatt küldöztetnének, úgy, hogy Váradon, Székelyhídon, Jenőben, Déván, Fogarasban, Szamosújvárban, Kővárban, vasakat is alig győznének kovácsolni nékiek és amíg jó észre nem térnének, mindenütt a sok építések körül naponként elég dolog adaték elejökbe.” Fogarason például kibővítették-kimélyítették a várárkot és még ki is kövezték az oldalát.

Rákóczi György fejedelem szeretett feleségének, a sárospataki Lorántffy Zsuzsannának adta Fogarast. Erélyes, jó gazdasszony, buzgó református volt a fejedelemasszony, aki kiválóan kézben tartotta-igazgatta a félországnyi Rákóczi-birtokot. (Feljegyezték, hogy úgy utazhatott

Sárospataktól Fogarasig, hogy ezenközben mindvégig a saját jószágain kocsikázott keresztül.) Lorántffy Zsuzsanna napi gazdaságirányító ténykedése méltán váltotta ki a kortársak elismerését. Annál kevesebb sikere volt a fejedelemasszony teológiai tárgyú, az akkoriban divatozó hitvitákat gazdagító munkájának. Ezt egy jezsuita atya volt olyan merész és megválaszolta, úgy hogy utána a pátert alig tudták a fejedelem haragjától megmenteni. Válaszművét nem is tudták: ennek példányait a figyelmes férj parancsára összeszedték s elégették.

Elévülhetetlen érdemeket szerzett viszont Lorántffy Zsuzsanna a sárospataki kollégium bőkezű támogatásával. Pénzzel is segítette a tanintézetet, birtokot is adományozott a kollégium javára, bőkezűségének köszönhetően lett a kollégiumnak saját nyomdája is (1637-ben) és neki köszönhetően jött Patakra tanítani az akkor már nemzetközi hírű pedagógus, Comenius is (1650). Fogarason Lórántffy Zsuzsanna román nyelvű elemi iskolát létesített a környék többségi lakosai számára, de fogarasi tartózkodásának legkézenfekvőbb emléke a legutóbbi időkig “A Fejedelemasszony Kútja”-ként közismert tanya (a várostól 4-5 km-re levő lakóház, gazdasági épületek és halastavak), ahol az utóbbi években a városi tanács próbál – elég mérsékelt sikerrel – amolyan szabadidő-központot létrehozni.

I. Rákóczi György fejedelemnek két fia volt, György és Zsigmond. Mindkettőt kora ifjúságuktól uralkodásra nevelték. György, az idősebb még nincs húszesztendő, amikor Erdély legfontosabb várának, Váradnak a kapitánya lesz. Történt aztán, hogy a nyalka várkapitány megismerte és megszerette Báthory Zsófiát, a Báthory-család utolsó sarját. A vonzalom kölcsönösnek bizonyult – előfordul ilyesmi néha még nagyuraknál is –, a fiatalok rangban is, vagyonban is egymáshoz illők voltak, viszont volt egy akadály: amilyen hithű reformátusok voltak a Rákócziak, olyan buzgó katolikusok a Báthoryak, ami abban az időben (sőt még jóval utóbb is) csaknem kibékíthetetlen ellentétnek számított. De hát nagy volt a szerelem, a lakodalom meglett, a fiatalok Fogarasba jöttek turbékolni, ahol is a hitvitázó tudós anyós rábeszélésének engedve, a fiatalasszony rövidesen reformátussá lőn. Báthory Zsófia áttérése azért inkább meggyőzésből semmint meggyőződésből fakadhatott, hisz jóval utóbb, már férje halála (1660) után fiával, I. Rákóczi Ferencsel együtt visszatért a római katolikus egyház kebelébe, sőt protestáns jobbágyságot is üldözni kezdi. A sárospataki kollégiumtól pedig visszavette mindazt, amit Lórántffy Zsuzsanna adományozott. (A kollégium hírnevét nem: az nem fejedelmi adomány volt.)

Élt ebben az időben Fogarason egy Sepsiszékről származó számtiszt, Rétyi Péter, aki életének fő eseményeiről, országos dolgokról, hivatali előremeneteléről, ügyes-bajos dolgairól naplót vezetett. Anno 1652-ről például ezt írja: “Die 4 Febuarii halt meg itt, Fogaras várában himlőben Rákóczi Zsigmond uram önagysága, kinek teste temetésre die 28 Aprilis Fejérvárra vitetett.

Ezen a képen látható a legjobban a bástyák ferde vonala, mely lehetővé tette a tüzérségi keresztüzet, és látható a szombatosok által kiásatott várások is.

Die 30 Septembris veretett meg Békányi György talpa, Kemény János uram ellen tett néhány becstelen szavai miatt.

„Csaknem egész hónapon által üstökös láttatott, mely elközelgő veszedelmeket jelzett.”

Rákóczi Zsigmond a fejedelem kisebbik fia, a magyarországi protestánsok Habsburg-ellenes mozgalmának túl korán elhunyt vezéregyénisége volt. Kemény János pedig, aki a sértegetőnek a talpára veretett, fogarasi főkapitány, II. Rákóczi György fejedelemsége idején az erdélyi hadak fővezére, aki a fejedelem szerencsétlen lengyelországi hadjárata idején csapatával együtt esett tatár fogságba, s szabadulása után maga is rövid ideig Erdély fejedelme volt. S az üstökösjárástól-e, vagy egyébtől, de I. Rákóczi György elhunytával (1648) illetve fia, II. Rákóczi György 1657-es lengyelországi hadjáratával újabb vérzivataros idők köszöntöttek Erdélyre.

A fővárosi református templom.

A fogarasi piacon olcsó az élet

II. Rákóczi György fejedelem a lengyel korona ígéréteben hatolt be csapatai élén Lengyelországba, de hát a politikai széljárás változékonysága miatt “nem jött össze” a dolog. Vállalkozását a szultán is rossz szemmel nézte, hisz egyáltalán nem kívánt birodalma határánál egy Lengyelországgal is megerősített Erdélyt és Magyarországot. (A Magyarországon is nagybirtokos Rákócziakat a protestáns észak-magyarországi nemesség is potenciális vezetőjének, de legalábbis szövetségesének tekintette.) Amiután a lengyelországi erdélyi expedíciós haderő fővezéréstől a tatár fogságába esett (ahonnan 1659-ben, nehéz váltságdíj fejében szabadultak) a török II. Rákóczi György helyett a fejedelem portai nagykövetét, Barcsai Ákost tette meg fejedelemnek. II. Rákóczi György nem adta egykönnyen uralmát, három év alatt háromszor szerezte vissza fejedelmi székét, végül is 1660-ban a szászfenesi csatában halálos sebet kapott. De a polgárháború ezzel nem ért véget, Barcsainak új, félelmetes ellenfele támadt, a tatár rabságból nemrég kiszabadult fővezér, Kemény János, aki Habsburg támogatással magának követelte a fejedelemséget.

Vérzivataros esztendőök ezek, amikor nagyon olcsó az emberélet. Fogarason is. 1658-ban a II. Rákóczi György megbüntetésére érkező törökök egyik csapata ide is megérkezik: “Die 31 augusti, hiába ostromolván Fogaras várát, eltávozik” – közli szűkszavúan Rétyi Péter naplója. Majd december 15-én: “esküvénk meg mi is, fogarasi nemesek (az új úr) Barcsai Ákos fejedelem hűségére, Apor Lázár előtt”. Rá egy hétre (december 21) pedig: “üzetett ki nagy ágyúlövésekkel Fogarásból Apor Lázár, és vele együtt mi is, akik homá-giumunkat deponáltuk”. A vár a Rákócziaké.

1659. november 22.: “Barcsai Ákos követét, Nadányi Mihályt Mihnea (havasalföldi) fejedelem elfogván, Fogaras várába küldé, ahol Rákóczi fejedelem parancsolatjára die 28 Novembris fejét vették”.

1660. július 30.: “Fogarás vár őrizői megadván magukat, Ákos testvérét, Barcsai Andrást solemniter beiktatják a kapitányságba”.

Október 5.: “akasztották fel itt Fogarásban, a piacon Mikes Györgyöt, miérthogy Rákóczi pártjához tartozott”.

1661. február 11.: “Kemény Simon (a fejedelem fia) hajdui betörvén Fogaras városába, az ilyéni utcába 48 házat égettek el”.

Március 22.: “Kemény János fejedelem amnestialis levele után Barcsai Ákos feladván a várat Görgénybe, a testvéréhez, Ákoshoz indula, de Aprilis hónapban Kemény János által elfogattott. Die 25 Aprilis fogva Fogaras várába küldték és die 16 Maii a Mikes György helyébe akasztaték”.

Kemény János fejedelem Barcsai Ákost Görgény várában fogságba veti s megláncolva a biztonságosabb Kővárra szállíttatja. Útközben az őrség a rabot felkoncolja.

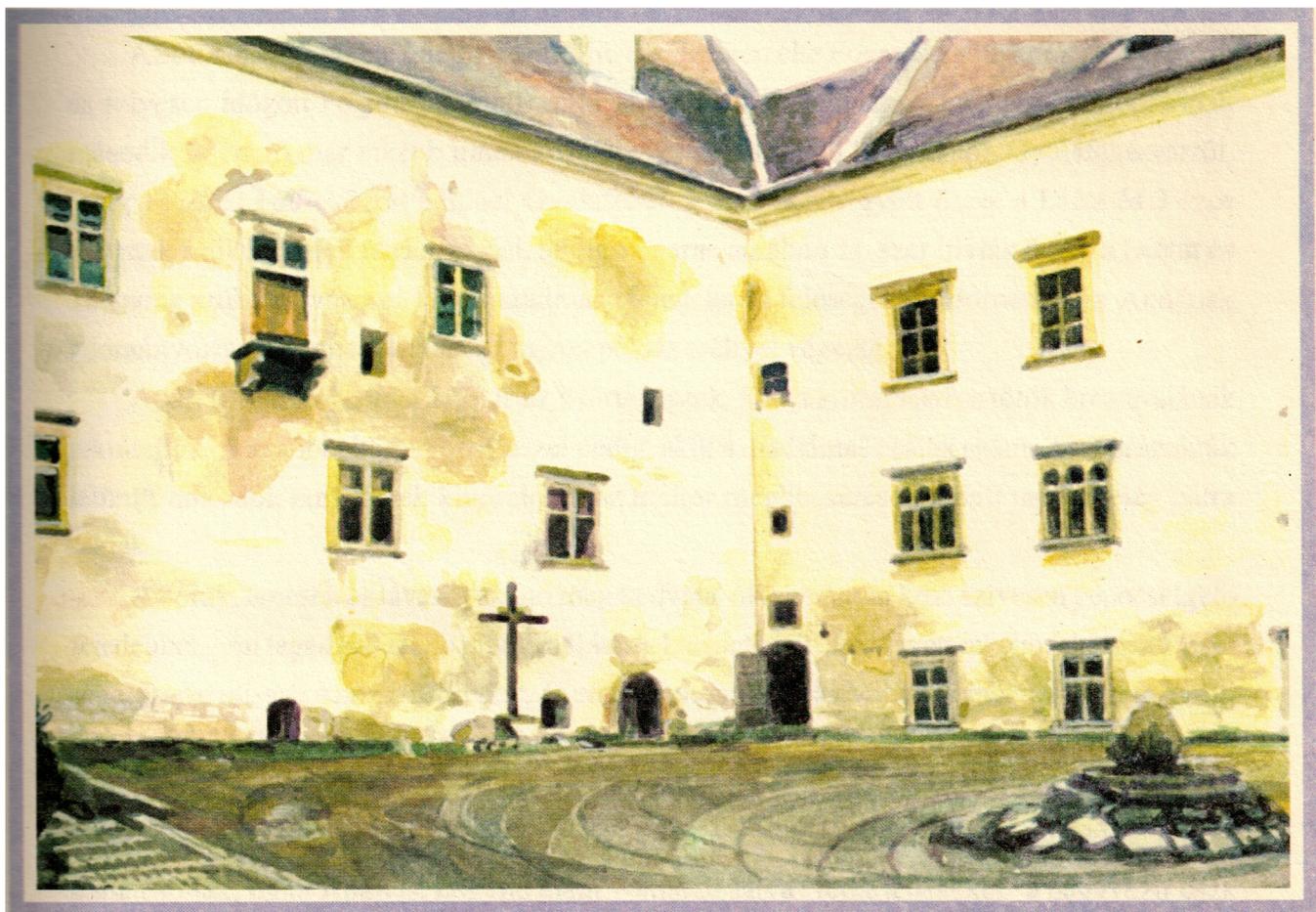
Erdélybe ismét betört a török sereg. Rétyi Péteré a szó: “Ali basa Apafi Mihály uramat őnagyságát Ebesfalváról a marosvásárhelyi táborba hívatja, ahol fejedelemmé teszi.”

Október 29.: “Kemény fejedelem parancsolatjából Bethlen Gergely Fogaras várába szállott 147 császári némettel és 25 hajduval”.

November 1.: “Ali basa a táborát Fogaras város köré költöztette, aki annak nagy pusztulására a vár körül tartózkodván (ám november 14-én dolgavégezetlenül) elvonult, de a város ama haszontalan Bethlen Gergely által tűzzel pusztíttatik, egy húron pendülvén vele némely hozzá hasonlók, mint valami latrok és gyújtogatók.”

Anno 1662: “Die 21 Aprilis jött be először Fogaras várába Bornemissza Anna fejedelemasszony őnagysága.”

De ez már az új idők kezdete.

A belső várudvar a tömlőcajtóval, amelyben Bethlen Miklós és Béldi Pál is raboskodott.

Egy baksis a basának

Az utolsó erdélyi fejedelem, Apafi Mihály idejében élte Fogaras a fénykorát. Apafi sokat és szívesen időzött Fogarason. Ha formálisan nem is, de ténylegesen (főleg uralkodásának második felében) már inkább innen kormányzott, semmint a fővárosból, Gyulafehérvárról. (Míg 1670 és 1691 között például Gyulafehérváron 15-ször gyűlt össze a Diéta és 3-szor tartottak szűkebb körű tanácskozást, addig Fogaras várában 11-szer hívták össze a Diétát és 18-szor a szűkebb tanácsot.) Az uradalmat a fejedelem a feleségének, Bornemissza Annának adományozta, aki annak gazdasági ügyeit példás eréllyel végezte.

Apafi Mihályról nem sok jót írtak a történészek. Már a kortársak is a török kreatúrájának tekintették. A későbbi korok történészei pedig, akik a diadalmas csaták száma szerint szokták letűnt uralkodók emlékének kiporciózni az utókor megbecsülését, Apafi uramat elég hátra rakták.

Az órák, lencsék és távcsövek, no meg kedvenc olvasmányai közt szívesen pepecselgető fejedelmet – mi tagadás – afféle pipogya fráternek tekintették, aki helyett inkább talpraesett felesége, Bornemissza Anna intézkedett, és ennek rokona, Teleki Mihály kancellár kormányzott.

Apafi valóban nem csatázott, hadba is csak akkor vonult, ha már nagyon muszáj volt, amikor a török ismételt, határozott csatlakozási felhívását már veszélyes lett volna tovább halogatnia. Bécszet ostromolták a törökök, minden épkézláb szövetségesüket hadba parancsolták, ment Apafi is, hogyne ment volna, de látva “lelkessedésüket” a nagyvezír csak Győrig engedte őket, az erdélyiek ott is a Rába-hidak őrzésének stratégiai feladatát kapták. Amivel a fejedelem – aki mindvégig, most is, más hasonló alkalmakkor is, állandó kapcsolatban állott az “ellentáborban” harcoló magyar főurakkal – nagyon meg volt elégedve.

A török pasák persze jól látták mesterkedéseit, de nem bánták. Értett Apafi az ő nyelvükön is – ami ez esetben nem azt jelenti, hogy anyanyelvi szinten beszélt volna törökül.

Apafi idejében nemcsak ágyúöntöde, hanem pénzverde is működött Fogarason. A fogarasi verdéből kikerült érmék némelyike ma rendkívül értékes: nem annyira nemesfém-tartalmuk, mint ritkaságuk miatt. A Magyar Nemzeti Múzeum például 1977-ben negyedmillió svájci frankért vásárolta meg Apafi Mihály 1677-ben veretett arany ötvendukátosát (átmérője 80 mm, súlya 172 g.) Ez az **egyetlen** máig előkerült ötvendukátos. Ugyanazon a veretön két arany százdukátos is készült: az egyiket Andrassy tábornok, a másikat Lipót császár kapta ajándékba a fejedelemtől. E ritka és nagyértékű veretek soha nem voltak forgalomban, mert kizárólag ajándékozás céljából készültek. Ha jól utánanéznék, egész biztos találnak Törökországban is belőlük. Persze, ha be nem olvastották azóta....

Csak a legújabb kori történészek kezdték árnyalni a köztudatban a “pipogya, borissza fejedelemről” kialakult képet. Előbb a gazdaságtörténészek figyelmeztettek: hogy, hogy nem, de Apafi uralkodása alatt Erdély bevételei stabilizálódtak, majd lassan de biztosan emelkedni kezdtek. Amit a jövedelmek csak úgy maguktól nem szoktak megtenni. Alaposabban utánanézve a dolgoknak kiderült: Apafi a külországokra nyitott, a hazai vállalkozásokat messzemenően támogató gazdaságpolitikát valósított meg. Sőt: a kor csaknem minden valamirevaló vállalkozásában ott van a kincstár is. Ezenkívül az erdélyi diplomácia – Bethlen Gábor óta először – ismét felfedezte, hogy nemcsak Bécs meg Isztambul van a világon, hanem Stockholm, Párizs meg London is. A Habsburgok ellen szerveződő kuruc mozgalmat Apafi támogatta első ízben. A fejedelem ebbéli törekvéseit pedig a franciák. Az erről szóló (Habsburg-ellenes) szerződést 1675. április 28-án írták alá Fogarason a Napkirály, XIV. Lajos követei.

Bethlen Miklós is, akkor még udvarhelyszéki főkapitány azt hitte, hogy követségbe küldik, amikor a fejedelem 1676-ban Fogarasra parancsolta. Nagyot nézett aztán, hogy Apafi se szó se beszéd a vár börtönébe csukatta. (Béldi Pállal, egy összeesküvéssel gyanúsított másik főúrral együtt.) A rabsága tényleg főúri volt, amint Önéletírásában utóbb visszaemlékezik rá: “A fejedelemasszony igen tisztességes úri prebendát rendelt eleitől fogva végig rabságomban, nekem is, Béldinek is, csakhogy a bor a tavalyi üdő miatt rossz volt, mind megitták ugyan a szolgák és a prebendahordó Menyhért darabont. Kenyér, hús, tyúk, lúd, pisztráng, Olt hala, kerti vetemény, vaj, méz, szalonna, ecet, egyszóval minden konyhaszer elég volt.” Sőt, a jólelkű Bornemissza Anna utóbb megszánta a bort nélkülözni kénytelen szegény rabokat: “Az okos fejedelemasszony azt is meghagyta, hogy az inasok magok menjenek a pincébe és magok szeme láttára vétessék a fejedelem asztalára az urak számára való hordókból a bort münékünk, hogy a méregnek gyanúja se lehessen előttünk, vagy ha, mint ember halandó, másképpen meghalnánk is, ne lehessen olyan hír, hogy megéttetek.” Azért persze a rabság mégis rabság: “Júliusban vasba verének mind engem, mint Béldit, melyet mind viseltem novemberig. Bizony keserves volt, kivált benne hálni, nadrágot s gatyát fel-, se levonni; ezt a mesterséget ugyan a raboktól megtanulván és megszokván, könnyen vetkeztem, öltöztem, ruhával este bétéktertem s jól aludtam.”

Mármint a lehetőségekhez képest, mert tudta Bethlen Miklós, egy hajszálon, a fejedelmi kegyen múlik élete. Nem számít az, hogy ártatlan az összeesküvésben amivel vádolják, attól még könnyen “fejét vétetik”, amint arra volt példa nem is egy. Szerencsére erre nem került sor és Bethlen Miklós, a korabeli Erdély egyik legkiválóbb politikusa kiszabadult a fogarasi börtönből. Szolgálataira hamarosan szüksége is lett az országnak.

A törököt egyre jobban kiszorító Habsburg hadak 1687-ben megszállják Erdélyt is. Előbb

Az új református templom 1712-15 között épült fel, a vártól tisztes távolban.

“csupán” téli szállásra érkeznek, ám Antonio Caraffa tábornok a Fogaras várába szorított Apafi fejedelmet a császár iránti hűségeskü letételére kényszeríti.

1688. augusztus 3-án Bornemissza Anna Fogarason meghalt. Felesége elvesztése feletti bánatában a fejedelem búskomorságba esett: “Lassankint kezdvén a nyavalyából épülgetni, commendálván a fejedelemnek a muzsika hangját és az emberi társaságot, mivel ettől is magát elvonta vala, 10. apr. 1690 Fogarasból maga multságára menvén ki vadászni az országgyűlésének a kezdetén, szélben és hidegben esvén a vadászat, rosszul érzette magát lenni, 11-a magát felvervén, a várbeli templomba vitette magát, könyörgésre, onnan kihozatván és köntöséből levetkeztetvén, ágyba esett és hova tovább mind nehezebb lévén, 15. apr. délyesti 3 órakor a fogarasi várban maga házánál, negyedfél napi betegsége miatt, mind ágyékában, mind jobbfüle tövén mirigy szökvén, hirtelen elhalt” – írta a kortárs Nagyvárad Inczédi Pál, fogarasi vicekapitány.

1696. május 2-án Bécsben, Apafi Mihály fejedelem kiskorú fia, II. Apafi Mihály hűségesküt tesz Lipót császárnak és átadja Fogarast Szatmárért cserébe.

A vár fénykorának vége: osztrák katonai garnizon lesz belőle.

A várórség egykori szállásának romjai.

S az utóbbi 300 esztendő

Az erdélyi fejedelemség megszűntével a fogarasi vár is elvesztette ragyogását s elvesztette korábbi jelentőségét is. A fejedelmek hagyományosan nejeiknek adományozták a várat: a fő hadi utaktól távol eső, jól kiépített és jól védhető erődítményben biztonságban tudhatták családjukat.

Ami a biztonságot illeti: a fogarasi várat sokszor ostromolták (1500-tól kezdődően legalább egy tucatszor), a védők szépszerével többször feladták, de ellenség erővel a várba behatolni soha nem tudott. A várat körülvevő vizesárok a mostaninál mélyebb és szélesebb is volt. A víztükör a falakig ért. Századunk hatvanas éveiben, amikor az árkot ismét vízzel töltötték fel és az ódon falak beáztak, akkor került földhányás a falak tövébe: a tóból kikotort anyagot halmozták-egyengették gáttá. A várkapuhoz sem a mai földhányás, hanem könnyen felszedhető-szétlőhető fahíd vezetett egykor.

Még egy epizód: a kurucok 1704-ben megtámadják a várat. Rabutin, a várvédő parancsnok válaszképp ágyúival szétlőveti a fogarasi református templomot: a kurucok úgymond ennek tornyából kémlelték a várat. Az új templom 1712-1715 között épül fel, a vártól tisztes távolban. Részben a régiből átmentett, faragott virágmintás kövei Erdélyben párját ritkító szépségűek.

A következő "ostromra" másfél évszázad múltán, 1849. március 17-én kerül sor: Karl Brukenthal várkapitány feladja a várat Bem tábornok honvédeknek, akik azonban csak pár napig birtokolják: a Déli-Kárpátok szorosain özönlenek be a szabadságharc leverésére érkező oroszok.

A Kiegyezés nyomán, 1874-től a vár a magyar állam tulajdona. Laktanya. Az első világháború idején vándorcigányok "kényszerlakhelye". Az első világháború után az orosz fogságból hazatért, bolszevizmustól fertőzött román katonák "karanténja". Majd az oroszországi polgárháború híres-hírhedt alakja, Vrangel tábornok különítményeseinek szállása.

A második világháború idején ugyancsak a katonaság használja laktanyának s raktárnak. A háború után célszerű felhasználást találnak számára: politikai foglyok börtöne lesz.

A Báthoryak és Bethlen Gábor reneszánsz faragott kő ablakkeretein ma is látszanak a lyukak amit az ablakokra alkalmazott vasrácsok számára verettek. Fogarason a volt királyi rendőrség és a Sziguranca magas rangú tisztjeit őrizték. Amíg meg nem haltak. Idősebb fogarasiak még emlékeznek: esténként néha csukott teherautó hajtott a város szélére, a Berivoi patak partjára, egy cementlapokból álló kerítéssel körülkerített helyre. A rabtemető volt ott. 1960-ban a börtönt felszámolták, s kevéssel utóbb a rabtemető kerítését is eltüntették. Ma

*A vár kapubástya szemből. A várkapuhoz nem a mai földhányás,
hanem egy könnyen felszedhető és szérlőhető fahíd vezetett egykor*

már csak hozzávetőleges helyét tudná megmutatni valaki a szabályozott Olt-parti szántóföldön.

1967-73 között régészeti ásatásokat folytatnak a várban. Vajmi csekély eredménnyel. Eme csekély eredmények egy részét is, felkészültebb kutatók dokumentumokkal cáfolják.

1968-ban a helyi múzeum a várba teszi át székhelyét. A várat restaurálni kezdik. A restaurátorok gyakran váltják egymást. Változó hozzáértésük nagyon változatos minőségű munkát eredményez: tíz évvel ezelőtt a várat leíró Sebestyén György műtörténész még ki tudta bogozni, hogy milyen volt a vár egykor és mit restauráltak rá utóbb.

Ma a várban városi könyvtár, múzeum, szálloda és vendéglő is működik. A vendéglőt privatizálták. Aztán akkora lőn a felzúdulás, hogy hagyták a dolgokat nyugodni. A börtönrácsnak kilyuggatott reneszánsz ablakkereteket a vendéglői konyha zsiros gőze színesíti. Igaz, csak egyet vagy kettőt, ahol a konyha van.

1991-ben nagyszabású ünnepségek keretében emlékeztek meg Fogaras okleveles említésének 700. évfordulójáról. A napokig tartó ünnepeken egy árva szó sem hangzott el arról, hogy Fogarasnak, a várnak s az uradalomnak egynémely magyar személyiséghez is némi köze volt az idők folyamán.

Ugrinus “magister”, akinek hétszáz esztendővel ezelőtti peres ügye szolgáltatott ürügyet a mai dísz-cécóra, a román történészek szerint természetesen román volt. A magyar történészek szerint magyar. A becsületes válasz ez: nem tudjuk ki volt. Amit tudunk (az oklevélből) az az, hogy igaza mellett Fogaras-földi szászok is, románok is, magyarok is tanúskodtak. Úgylehet, eleink bölcsebbek voltak minálunk: nekünk még fejlődünk kell ahhoz, hogy a történelmi igazság mellett “nemzetiségre való tekintet nélkül” becsületesen kiálljunk.

A paloták reneszánsz loggiái.

GRAPHO TIPEX nyomda, Déva - 1998

Felelős nyomdavezető: Farkas László

Nyomdai ívek száma: 5

Alak: 61x86/8

**Megjelent: 70g ofszet/80g mázolt papíron
borító 250 g-os duplex karton**

Betűtípus: Times, ProseAntique

ISBN 973-9379-00-1

**Tiparul executat sub comanda nr 1/1998
la imprimeria GRAPHO TIPEX Deva
România**

"Fogaras nevét is a várhoz köti a hagyomány. Azt tartják, hogy a várépítésen dolgozó napszámosokat a munkanap végén fából készült korongokkal fizették ki, akik aztán a hét folyamán összegyűlt "fa-garasokat" szombatoként cserélhették be a munkavezetőnél valódi pénzre. A magyarázat – fugaras = Fogaras – nagyon tetszetős, a történészek mégis fintorognak hallatán, szerintük ugyanis amikor a fogarasi vár épült, akkor a fizetett bér munkát (napszámos munkát) még nem "találta fel" az emberiség. "

